

etionem, quia non semper eam quilibet paratam potest habere: nam grande tempus semper in promptu est: nec putetis parvam vobis nasci utilitatem ex sacrae lectionis auditu; quia oratio ipsa fit pinguior, dum mens recenti lectione saginatur, et currit per imagines divinarum rerum quas nuper audivit. Nam et Maria soror Marthae, quae sedens ad pedes Jesu amore neglecta verbum Domini intentius audiebat, bonam partem sibi elegisse Domini voce firmatur.

A Ideo enim et diaconus clara voce in domo Dei sancti praeconii admonet cunctos, ut sive orando, sive in fluctendis genibus, sive in psallendo, sive in lectionibus sollicitè audiendis, unitas servetur ab omnibus; quia unanimes homines diligit Deus, et in sua domo eos efficit habitare; in qua domo qui habitant, beati pronuntiantur in psalmo, quia ipsi laudabunt Dominum in saecula saeculorum (*Psal. LXXXIII, 5*). Amen.

S. NICETHI EPISTOLÆ DUÆ.

EPISTOLA PRIMA.

AD CHLODOSVINDAM REGINAM LONGOBARDORUM.

Dominæ clementissimæ in Christo filicæ Chlodovindæ reginæ Nicethius peccator.

I. Cum legatos vestros per Francorum reges, germanis tuos, ire conspicimus, de prosperitate vestra solliciti sumus. Sed illa inde audimus, quod quam semper sonare etiam et sonare constemur, quam magnâ, quam alta, quam laudabilis, quam utilis, quam humana vel munifica; quomodo de pauperibus sollicita, quomodo de regione astuta, quomodo in cuncto populo pia conversatione splendida. Hæc hoc concedat qui tibi spiritum sapientiæ et intellectus jam dedit. Gaudemus ex hoc: gaudere nos Christus faciat de Alboino rege quem habes, et de felicitate sua triumphare. Stupentes sumus, cum gentes illum tremunt, cum reges venerationem impendunt, cum potestatis sine cessatione laudant, cum etiam ipse imperator suis ipsum præponit, quod animæ remedium non festinus requirit. Scriptam legimus: *Quærite primum regnum Dei, et omnia apponentur* (*Matth. vi, 33*). Qui sic, quemadmodum ille, fulget fama, miror quod de regno Dei et animæ suæ salute nihil investigare studet; sed illos recipit, illis acquiescit, qui potius animam in gehennam perdunt, quam ad viam salutis adducant. Duos Deos esse prædicant, alium in deitate Patrem, alterum in deitate, sed pro creatura, Filium; cum Scriptura dicat: *Ego sum salvator, et non est alius præter me* (*Isa. xiv, 14*).

II. Te, domina Chlodovinda, per tremendum Dei iudicium conjuro, ut hanc epistolam et bene legas, et bene illi et frequenter exponere studeas, et ut ipsum interrogas: Quis est Salvator? Patrem dicunt esse Salvatorem, an Filium? Quomodo duos esse, cum unus est, et alius non est, denuntiant? Si dicent Filium, ergo Pater Salvator non est; et si dixerint Patrem, ergo Filius Salvator non est: quia salvare qui Salvator non est nullum potest. Si dixerint:

B Duo sunt Salvatores, istud scriptum nusquam inveniunt, nisi, *Ego et Pater unum sumus* (*Joan. x, 30*); hoc est, Pater in Filio et cum Filio, et Filius in Patre et cum Patre. Deus præ magnitudine videri ab oculo humano non potest, qui tantum grandis, tantum fulgens, tantum etiam igneus est. Legimus: *In circuitu cæli et terræ tabernaculum ejus* (*Psal. xvii, 12*); quod etiam præ ista magnitudine et splendore ab homine videri non potest. Expressit de se, quem semper habuit apud se; qui latibulum sibi de carne fecit; et ideo Scriptura dicit: *Posuit tenebras latibulum suum* (*Ibid.*). Ideoque in Evangelio ait Verbum Dei, quod Joannes dicit, quia *In principio erat* (*Joan. i, 1*), *Verbum caro factum est* (*Ibid., 14*); et quod de Maria erat, sic illud ad se junxit, ut esset unum. Et per Scripturam dicit: *Ex Sion species decoris ejus* (*Psal. xlix, 2*): hoc est, homo in Deo transit.

III. In Evangelio ipse dixit: *Ego ex Patre exivi, et veni in hunc mundum* (*Joan. xvi, 28*). In quadagesimo septimo psalmo dixit: *Distribuite gradus ejus* (*Psal. xlvii, 14*). Ejus dixit, non eorum: quoniam unus esse, sed nec solus, apertissime scitur: *Ut charretis in progenie altera*: nam in die resurrectionis nec enarrare, nec apparere poterit, qui Trinitatem in unitate non crediderit. Et pro eo omnis militia angelorum per singulos dies clamat: *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus sabaoth* (*Isa. vi, 3*). Non tres Sancti, sed ter Sanctum dixit Dominum Deum sabaoth. Sanctus Pater, Sanctus Filius, Sanctus Spiritus. Unus Sanctus, sicut unus Dominus. Unde et Joannes evangelista dixit: *Ipsa est qui est, et qui erat, et qui venturus est Salvator* (*Apoc. i, 8*). Si per nomina ihero, gradus esse videntur. Cum Patrem audis, nomine major esse videtur; et ideo dixit: *Pater major me est* (*Joan. xiv, 28*); sed nomine tantum. In deitate autem, evidentissime per Christum et per apostolos ejus unus esse agnoscitur. Quia ipso cum a discipulo interrogaretur: *Domine, ostende nobis Patrem*; et ille: *Me vides, et de Patre interrogas*

^a Ita Cointius *Annal. eccl. Franc.*, tom. II, pag. 25. Neque aliter *Ruinart. ad Gregor. Turon.* pag. 4378. At *Sirmond. Conc.* tom. VI, pag. 511, de reli-

gione: fortasse rectius; apud quem paulo post *munifica* pro *munifica*: quod posterius magis placet.

(Joan. xiv, 8, 9)? Vides, quia in Trinitate invocatur, et in una deitate esse invenitur. Cum Patrem audis, sine Filio esse non credas: cum audis Filium, cum Patre esse non dubites: nec dubites tres in personis; nam unus in deitate esse agnoscitur. Et ideo ad discipulos suos dixit: *Ite, baptizate in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti (Math. xxviii, 19)*. In nomine dixit, non in nominibus; quia unam deitatem dixit, non tres. Spiritus autem sanctus separari non potest; quia unde esse scitur gratia Dei, inde donum esse cognoscitur. Ab ipso spirant bona omnia, sicut Apostolus dixit: *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia (Rom. ix, 36)*. Sed solus Altissimus in omni terra (Psal. lxxxii, 19) Salvator. Jesu Nave ipsum conspexit, et ideo dixit: *Noster es, an adversariorum (Jos. v, 13)*? Ille autem respondens ait: *Ego sum qui sum, et alius præter me non est (Exod. iii, 14)*. Abraham, qui dicitur amicus Dei (II Paral. xx, 7; Isa. xli, 8; Jac. ii, 23), et probatur, tres vidit, et unum credidit (Gen. xviii, 2, 3). Cum tres adorat, Trinitatem, sicut dixi, commemorat: cum unum in domum intrare deprecatur, unam potestatem esse denuntiat. Nam Moysi quotiens atque quotiens dixit, *Ego sum qui sum, et alius præter me non est?*

IV. Quid nos ire per singula necesse est? Ad duodecim discipulos quos habuit, veniamus; quia ipsi Gothi hodie ipsis venerationem impendunt, et reliquias eorum furtim tollunt: sed nihil ibi habent, quia fidem eorum annulare præsumunt. Quid est quod in basilicis eorum corpora ipsorum hodie venerantur, non ingrediuntur? Quid est quod nihil ibidem præsumere audent, nisi furtive ^a, ut canes a foris animas decipiunt? Cum illos suos fideles rex Alboinus sibi demittat, et ad domini Petri, et Pauli, Joannis vel reliquorum sanctorum limina perducatur, ut ibidem missas facere, si audent, deliberent; sed non audent, quia domini Petri discipuli non apparent, et contrarii Christi esse probantur: quin quod per crucem ipse redemit ^b, destruere infelices inveniuntur. ^c Quia causa venena eorum talis rex et talis ætas percipit? Hic ^d si jubet ad dominum Martinum per festivitatem suam quam undecima die facit November, ipsos mittat; et ibi, si audent, aliqui præsumant, ubi cæcos hodie illuminari conspicimus, ubi surdos auditum et mutos sanitatem recipere. Nam quid dicam de leprosis aut de aliis quamplurimis, qui quantacunque debilitate percussi sunt, ibidem per singulos annos alii et alii sanantur? Fortasse dicunt, constringunt vel cæcos, qui cæci a natiuitate esse videntur. ^e Quid dicam, cum inde illuminatos conspicimus et ad propria, Deo miserante, reverti videmus? Nam quid dicam adhuc de domino Germano, Hilario, vel Lupo episcopis: ubi tanta mi-

rabilia hodie apparent, quantum nec dicere verbis valeo: ubi tribulantes, id est, dæmonia habentes, in aera suspensi torquentur, et dominos quos dixi, esse confitentur? Nunquid in ecclesiis eorum sic faciunt? Non faciunt, quia Deum et dominos sanctos ibi habitare non sentiunt. Dæmon dæmonem non exorcizat. Nam ubi sancti habitant, dæmon vagari non dimittitur: ideo sit, ut locus ubi Deus est, ostendatur. Quid de domino Remigio et domino Medardo episcopis, quos tu, credo, vidisti? Non possumus tanta exponere, quanta mirabilia per illos Deum videmus facere.

IV. Audisti ab avia tua bonæ memoriæ Rodhilde ^f, qualiter in Franciam venerit, quomodo dominum Chlodoveum ad legem catholicam adduxerit; et cum esset homo astutissimus, noluit acquiescere antequam vera agnosceret. Cum ista quæ supra dixi, probata cognovit, humilis ad domini Martini limina cecidit, et baptizari se sine mora permisit. Qui baptizatus quanta in hæreticos Alaricum vel Gundobaldum reges fecerit, audisti; qualia bona ipse vel filii ejus in sæculo possederunt, non ignoratis. Talis ornatus, talis vir, qualis Alboinus rex esse dicitur, talis fama, quem mundus sic præponit, quare non convertitur, aut quare tardus ad requirendam viam salutis apparet? Deus bone, qui es sanctorum gloria et omnium salus, tu te in illum mitte. Et tu, domina Chlodovinda, cum verbum facis, solatium tribue, ut omnes de tali stella, de tali gemma sic gaudemus, qualiter Deo placere possimus. Saluo tantum, quantum valeo: deprecor ut otiosa non sis: incessanter clama, incessanter canta. Audisti dictum: *Salvabitur et vir infidelis per multoorem fidem. (I Cor. vii, 14)*. Nam scias, prima salus, prima remissio est, qui converti fecerit peccatorem ab errore suo. Vigila, vigila, quia Deum propitium habes. Rogo ut sic agas, ut et gentem Longobardorum fortem super inimicos facias, et nos de salute tua vel viri tui gaudere concedas.

EPISTOLA II.

AD JUSTINIANUM IMPERATOREM.

In hæresim lapsam revocat ab errore.

Domino semper suo Justiniano imperatori, Nice-tius cum suis humilis, sed misericordia Domini episcopus.

I. In novissimis temporibus jam, ut sermo evangelicus prædixit, prospicimus; et cum tempus nostrum semper sit paratum, tamen finem, ut Scriptura denuntiavit, venire sentimus. Sed beatus ille homo quem, cum venerit Christus, invenerit ipsum vigilantem. Sol convertitur in tenebras ab oriente, id est ab alto, hoc est a vita sancta. In integro mundo splendeas ut sol; et cum omnes inde gratia Domini ^h rectores Ecclesiæ cuncti consilii: ⁱ ipsius gauderemus,

^e Minus recte Cointius, ut videtur, *Quid dicunt*. Nam mox, *quid dicam adhuc*, etc.

^f Clothilde Clodovei uxore.

^g Apud Ruinart. mendose, *sanabitur*.

^h Incuriose onittitur *gratia* in Concil.

ⁱ In Concil. in margine *consilii*.

^a Cointius l. c., pag. 26, sic distinguit: *nisi furtive: Ut canes a foris animas decipiunt, cum illos*, etc.

^b Ita Cointius et Ruinartus. Sirmondus in Conc. l. c. quæ per cr.

^c Hæc onittuntur in Conc. l. c., quæ tamen occurrunt apud Cointium et Ruinartum.

^d Coint. et Ruinart. legunt *si lubet*.

divulgante fama ex lapsu vestro quem nunquam A pervenire debulimus, contristati et humiliati usque in terra sumus ^a. Dulcis noster Justiniane, quis te sic decepit? quis, ut talia prosequeris, suavit? quis, ut Christum purum hominem fatereris, docuit? quis, ut in Judæ consortium te transcriberes, circumvenit? quis, ut illum qui dixit: *Ego a Patre exivi, et veni in hunc mundum* (Joan. xvi, 28), per circumcisionem, per baptismum, per passionem, ut cresceret, te docuit? quis, ut qui cor miserum non habebas ante, repente oppressit? quis, ut patres quos venerari debuisti, ad cædes, ad diversas cruces mitteres, provocavit? quis, ut illa propter quæ Christus crucifixus est, et apostoli omnes pertulerunt, destrueres, provocavit? quis, ut quod jam semel, bis et tertio ab omnibus rectoribus Ecclesiæ condemnatum B fuerat, vel adorares, commonuit? Nestorii et Eutychis, ut diximus, jam anathematizata quotiens atque quotiens secta, ut te de ipsa ^b interimeres, quis imperavit? Ille, ille qui Adam ut contingeret arborem vitæ suavit, qui studio suo mortem advenit, circumvenit; qui Judam cum Christum purum hominem fecit et pro homine tradidit, in ignem quem præparavit Deus diabolo et angelis ejus, misit.

II. Dulcis et dulcis noster Justiniane, rememorare quæ promisisti cum baptizatus es, quid per singula te credere dixisti. Unum Filium manentem in duabus substantiis, cum Patre et Spiritu sancto, non duos Christos testatus es. Cum excessisti, quid fecisti? quid tibi præparasti? Discute, et bene te prospice, et vide si non in loco perditionis te obligasti. Adhuc si vis, vivis: si vis, revertendo. *Convertimini*, inquit, *ad me, et convertar ad vos* (Zach. 1, 3). Patres a quibus benedictionem expectare debuisti, in exilium transmisisti. Tum cum in ultima senectute tua componere et conjungere te ad Redemptorem tuum debuisti, ipse te, non alter, sed tu et te et tuos de-

ceptisti. Cum Lactantius, ut dicit, præbyter loca sancta per Gallias propter Domini misericordiam visitaret, ante nos apparuit; quæ legis, deprecavimus, et per Jesum Christum Redemptorem nostrum conjuravimus. Ergo litteris presentibus Deum nostrum conjuravimus, insuper contestamur, ut et tu revertaris, et quantos perire suavit in horrenda persecutione, revertere provoces. Quod si non feceris, sit iudex ille inter nos et te; sed quanto citius, cui tu honores tulisti, et purum hominem fecisti? Cum legisti, *Ego et Pater unum sumus* (Joan. x, 30): sed talis Pater qualis et Filius, quia ita Pater ut Filius; quoniam verum est, quomodo ad circumcisionem veniendo, ad baptismum, ad martyrium, melioræ probatur, qui et creator omnium esse vincitur?

III. Festina, festina, sed protinus. Nam si te sic ultimus dies invenerit, qualis nunc hodie appares, descendens ad inferiora terræ, et ad partes vulpium eris. Lætet sancta Ecclesia de regressu tuo, quia vehementer luget de excessu tuo. Gaudere nos in ultimo sæculo facias, quos lugere post lætitiæ tuam de perditione tua fecisti. Ne dicas vel in corde tuo, Feci, feci, Vici, vici. Victus es et vinctus; sed inde unde filius diaboli et inimicus justitiæ. Nam notum tibi sit, quod tota Italia, integra Africa, Hispania, vel Gallia cuncta, nomen tuum, cum de perditione tua plorant, anathematizant. Et si non quæ docuisti destruxeris, et publica voce clamaveris: Erravi, erravi; anathema Nestorius, anathema Eutyches; cum ipsis te ad supplicia sempiterna tradidisti. C Salutamus plurimum, conjurantes per Patrem et Filium et Spiritum sanctum; per illum qui in uno trinus apparet, et in tribus unus agnoscitur, ut te de horrenda secta et abominabili persecutione semoveas, et illos qui te suadente in ipsam crediderunt, ad meliorem viam venire studeas.

^a Depravata est hæc periodus; cujus si non ipsissima sunt verba, saltem sensus hic esse potest. *In integro mundo splendebas ut sol; et cum omnes inde gratia Domini rectores Ecclesiæ gauderemus, divulgan-*

te fama, ex lapsu vestro quem nunquam prævidere debulimus, contristati et humiliati usque in terra sumus. COINT. l. c., pagg. 80 et 81.

^b Concil., ipsa, præpositione de ommissa.

ANNO DOMINI DLII

AGNELLUS

EPISCOPUS RAVENNAS.

NOTITIA (ex Gallandio).

I. Quæ de gestis Agelli præsulis Ravennatis certiora prostant documenta, unus Agnellus abbas Sancti Bartholomæi litteris consignavit in Libro Pontificali anno 839 conscripto: quod quidem opus ex Estensis bibliothecæ codice ms. anno 1708 Mutinæ prius evulgavit V. C. Benedictus Bacchinius dis-

sertationibus et observationibus illustratum; ejusque editio deinceps anno 1723 inter Rerum Italicarum scriptores prodit Mediolani emendatior et auctior (a). Tradit itaque Pontificalis auctor (b), Agnellum ex nobili ortu prosapia opibusque abundantem, uxorem primum duxisse ac militiam secutum: sed postmo-

(a) Rer. Ital. script. tom. II, pag. 1.

(b) Agnell. Lib. Pontif. part. II, c. 1, ibid., p. 113.